

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Зосіма Станіслава Анатолійовича
на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової
повоєнної житлової забудови в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 191 Архітектура та містобудування

Актуальність теми дослідження.

Актуальність теми дисертації Зосіма С.А. підтверджується безпрецедентними викликами, що постали перед просторовим розвитком України внаслідок повномасштабної збройної агресії. Сучасні завдання містобудівної та архітектурної галузей вимагають розробки якісно нових підходів до формування житлового середовища. В умовах необхідності подолання наслідків військових дій та критичного пошкодження цивільної інфраструктури, житловий сектор постає перед гострою необхідністю системного оновлення. Як обґрунтовано зазначає у своєму дослідженні дисертант, критичні втрати житлового фонду зумовили глибокі структурні зміни у галузі, вимагаючи негайного наукового та практичного реагування.

Історичний аналіз досвіду відновлення міст свідчить, що процеси масштабної відбудови здебільшого супроводжуються дефіцитом фінансово-матеріального забезпечення. Попередні методики масового житлового будівництва часто вирішували питання браку ресурсів шляхом пріоритизації кількісних показників, типізації та економії простору. Проте сьогодні такі підходи потребують суттєвого перегляду, адже вони не повною мірою відповідають сучасним критеріям комплексної цивільної безпеки, енергоефективності, інклюзії та психологічного комфорту. Відповідно, нове повоєнне житло має проектуватися як адаптивний безбар'єрний простір, що нівелює соціальну напругу, сприяє швидкій реінтеграції мешканців та формує стійкі територіальні громади. Саме вирішенню цієї складної та багатовимірної проблеми присвячена дисертаційна робота Зосіма С.А.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Детальний аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати про високий рівень обґрунтованості та достовірності висунутих у ній наукових положень, аналітичних висновків і практичних рекомендацій. Достовірність висновків підкріплюється масштабним ретроспективним аналізом вітчизняної практики житлового будівництва — починаючи від етапу подолання наслідків Другої світової війни до сучасних ринкових реалій. Окремої уваги заслуговує комплексний розгляд зарубіжного досвіду, в межах якого здобувач критично опрацював як специфіку відбудови у постконфліктних державах (Боснія і

Герцеговина, Ліван, Сирія, Ірак, Косово, Афганістан), так і прогресивні моделі країн із високим рівнем розвитку житлової політики (Нідерланди, Данія, Великобританія).

Методологічною базою дослідження виступає системний підхід. Достовірність наукових положень додатково забезпечується застосуванням широкого комплексу методів наукового пізнання: аналізу та синтезу, аналітичного і графоаналітичного методів, методу архітектурно-типологічного аналізу та моделювання. Якість представленого дослідження яскраво ілюструє сформованість у автора необхідних методологічних компетентностей для ведення самостійної наукової роботи.

Наукова новизна дослідження та ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження.

Аналіз основних наукових результатів, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи дає підстави стверджувати про їхню безсумнівну достовірність. Положення, винесені у пункти наукової новизни, відображають глибокий особистий внесок автора у розвиток теоретико-методичних засад архітектурного проектування житла в умовах післявоєнного відновлення.

Найбільш суттєві результати, що розкривають особистий внесок дисертанта у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну дослідження, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено ієрархічну модель факторного впливу на формування архітектури повоєнного житла, яка систематизує чинники за чотирма територіально-просторовими рівнями (глобальний, національний, міський, локальний) та трьома демоекосистемними групами.

- розроблено концептуальну модель зміни пріоритетності архітектурно-планувальних принципів (цивільного захисту, адаптивності архітектурно-планувальних рішень, соціально-просторової інтеграції, енергоефективності, інклюзивності та універсального дизайну, контекстуальної відповідності та локальної ідентичності, підвищення комфорту проживання) на різних етапах відновлення (екстремому, перехідному, розвитковому). Модель має стратегічну цінність, візуалізуючи динаміку їх значущості та обґрунтовуючи логічний перехід від «режиму виживання», де домінують безпека та швидкість, до «режиму сталого розвитку», де пріоритетними стають якість, комфорт та соціальна інтеграція. Це дозволяє планувати ресурси та зусилля більш раціонально;

удосконалено:

- модель відновлення житлового середовища як асинхронного процесу, що, на відміну від лінійних підходів, базується на просторовому факторі віддаленості від зони бойових дій (деструктивного впливу). Це дозволило пояснити одночасне співіснування різних фаз відновлення (від екстреної до розвиткової) в межах однієї країни та довести необхідність

диференційованих архітектурно-планувальних стратегій для тилкових і прифронтових регіонів;

- класифікацію індикаторів переходу між фазами повоєнного відновлення, які розподілено на ситуативні (події: припинення бойових дій, повернення ВПО) та структурні (системні: відновлення інфраструктури, фінансування). Запропонована схема виступає інструментом моніторингу, що дозволяє фіксувати момент готовності містобудівної системи до переходу від тимчасових рішень до капітального будівництва, базуючись на об'єктивних даних, а не лише на часових прогнозах;

- методику просторової диференціації засобів цивільного захисту в житловій забудові, де концептуальною відмінністю від уніфікованих нормативів є інтеграція часового фактора — застосування розрахункового співвідношення між часом попередження про загрозу та фактичним часом доступу мешканців до укриття ($T_{\text{доступу}} \leq T_{\text{попередження}}$). Це дозволило виокремити три зони ризику (із часом реагування <1 хв, $1-5$ хв, >5 хв) та обґрунтувати необхідність впровадження багаторівневої системи безпеки: індивідуальних захисних кімнат, укріплених комунікаційних вузлів та споруд подвійного призначення в залежності від зон ризику.

- концептуальну модель нової повоєнної житлової забудови в Україні, яка функціонує як дорожня карта відновлення. Вона визначає пріоритетні цілі, типи житла (екстрене, перехідне, постійне) та орієнтовні часові рамки для кожної фази, стратегічно орієнтуючись на досягнення вищого рівня стійкості та якості життя порівняно з довоєнним станом.

подальший розвиток отримали:

- теоретичне обґрунтування необхідності зміни парадигми організації внутрішнього простору житла шляхом впровадження нового стандарту з гарантованою повною експлуатаційною готовністю. Обґрунтовано, що відмова від поширеної практики здачі квартир у «чорновому» стані є не лише архітектурно-технічним кроком, але й надзвичайно важливим соціально-економічним інструментом забезпечення справедливості, який сприяє зменшенню фінансового тягаря та радикально пришвидшує соціально-психологічну реінтеграцію постраждалих осіб;

- адаптація категорії «часу» як основного критерію оцінки якості прийнятих архітектурних рішень. Екстраполяція цього підходу на умови кризового відновлення безпосередньо формує розуміння фазовості, адаптивності та динаміки життєвого циклу об'єктів забудови.

- аналіз історичних та теоретичних передумов формування нової повоєнної житлової забудови в Україні та зарубіжних країнах, а також обґрунтування відсутності системної методології проектування постійного капітального житла в межах теорії післякатастрофічного відновлення;

- комплексна науково-дослідницька стратегія та методологічні засади проектування нової повоєнної житлової забудови, що базуються на

застосуванні системного підходу як базового інструменту та розширюють інтеграцію у вітчизняну архітектурну науку положень концепцій зменшення ризику катастроф та їх управління (Disaster Risk Reduction, DRR), принципу «Build Back Better» та стійкості (resilience).

– систематизація семи архітектурно-планувальних принципів та прийомів їх реалізації, що є комплексною основою для нової житлової політики: соціально-просторової інтеграції, контекстуальної відповідності та локальної ідентичності, інклюзивності та універсального дизайну, цивільного захисту, адаптивності архітектурно-планувальних рішень, енергоефективності та підвищення комфорту проживання;

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Наукова цінність дослідження полягає у поглибленні та розвитку теоретичних положень щодо формування житлової забудови. Теоретична достовірність положень дисертації забезпечується успішною інтеграцією у площину вітчизняного містобудування та архітектури передових глобальних концепцій післякатастрофічного відновлення. Здобувач дуже вдало оперує концепцією просторової стійкості (resilience), міжнародною парадигмою відбудови «Build Back Better» та фундаментальними принципами зменшення ризику катастроф (Disaster Risk Reduction, DRR). Такий потужний міждисциплінарний підхід дозволив автору вивести архітектурне проєктування повоєнного житла за межі суто інженерно-будівельних завдань, піднявши його до рівня соціального конструювання.

Окрім цього, результати дослідження були успішно інтегровані в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Розроблені автором наукові положення та висновки застосовані при викладанні лекційного матеріалу з дисципліни «Типологія житлових, промислових, сільськогосподарських будівель і споруд» (бакалаврський рівень) та при проведенні практичних занять з архітектурного проєктування «Багатофункціональний житловий комплекс» (магістерський рівень) (довідка №26-9/1420/1 від 28.04.2026 р.). Це переконливо підтверджує актуальність авторських розробок для якісної підготовки архітекторів нової генерації.

Практичне значення результатів полягає у розробці методичного інструментарію, який може бути використаний органами місцевого самоврядування та проєктними організаціями при розробці містобудівної документації та проєктів відновлення. Результати дослідження також рекомендовані до використання у навчальному процесі при підготовці архітекторів. Результати дослідження впроваджені у практичну діяльність ТОВ «АРХМІСТО-БУД» (довідка від 15.10.2025 №125/25-1). Комплекс розроблених автором архітектурно-планувальних принципів був успішно використаний під час проєктування низки нових багатоквартирних житлових

будинків із громадськими приміщеннями у м. Полтава та Полтавському районі (с. Розсошенці, смт. Диканька).

Основні положення, викладені у дисертаційній роботі, а саме: сім архітектурно-планувальних принципів (цивільного захисту від військових загроз, підвищення комфорту проживання, адаптивності архітектурно-планувальних рішень, соціально-просторової інтеграції, інклюзивності та універсального дизайну, енергоефективності, контекстуальної відповідності та локальної ідентичності), прийняті як основа для розробки стратегічних рішень щодо розвитку житлового фонду Полтавської області в роботі Департаменту будівництва, містобудування і архітектури, житлово-комунального господарства та енергетики Полтавської ОВА (довідка від 18.05.2026 №02.2-37/121). Упровадження основних положень дисертації має істотне науково-практичне значення для подальшого вдосконалення розробки містобудівної та проєктної документації.

Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження.

Наукові результати, висновки і пропозиції отримані автором самостійно. Сформульовані у дисертації теоретико-методичні положення і практичні рекомендації достатньо повно відображені у 13 наукових працях, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus (видання віднесено до другого квартилю Q2), та 7 тез доповідей у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій та симпозіумів.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження пройшли широку апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях у період з травня 2023 по грудень 2025 року. Кількість, обсяг та якість друкованих праць здобувача повністю відповідає вимогам пунктів 8 і 9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Анотація кваліфікаційної наукової праці повною мірою відображає основні результати дисертації.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Дисертаційна робота є завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Усі наукові положення, теоретичні розробки, висновки та прикладні рекомендації, представлені у роботі та винесені на публічний захист, отримані автором особисто.

Встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових запозичень, нормативних документів та вихідних даних. У дисертаційній роботі Зосіма С.А. не виявлено жодних ознак порушення академічної

добросовісності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації), що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Високо та в цілому позитивно оцінюючи наукове й практичне значення одержаних Зосімом С.А. результатів, під час детального вивчення рукопису виникли певні питання та зауваження, що носять здебільшого дискусійний характер і спрямовані на поглиблення проблематики:

1. На думку рецензента, питання, пов'язані з підвищенням стійкості та автономності житла, більше пов'язані з безпековими питаннями і мали б розглядатися у зв'язку з принципом цивільного захисту від військових загроз, а не принципом енергоефективності.

2. Також, на думку рецензента, назва принципу цивільного захисту від військових загроз сформульована дещо вузько. На його думку, вдалішою була б назва «забезпечення стійкості й безпеки під час надзвичайних ситуацій різного походження».

Однак висловлені дискусійні побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та практичний рівень проведеного дослідження, не впливають на достовірність головних результатів і можуть розглядатися як перспективи для подальших наукових пошуків здобувача.

Загальний висновок до дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам.

Дисертаційна робота Зосіма Станіслава Анатолійовича на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової повоєнної житлової забудови в Україні» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що присвячена надзвичайно актуальній архітектурно-містобудівній проблематиці. За обсягом, глибиною опрацювання та значущістю отриманих результатів робота повністю розкриває тему та вирішує поставлені завдання. Положення дисертаційної роботи, винесені на захист, мають беззаперечну наукову новизну та високу практичну цінність для галузі.

Матеріал дисертації викладено в строгій логічній послідовності, основні положення та висновки є достатньо аргументованими. Структура та оформлення дисертаційного рукопису повністю відповідають усім встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити обґрунтований висновок, що дисертація Зосіма Станіслава Анатолійовича відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Її автор, Зосім Станіслав Анатолійович, безумовно заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності

191 Архітектура та містобудування з галузі знань 19 Архітектура та будівництво.

Рецензент:

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри архітектури
будівель та дизайну
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

Андрій ДМИТРЕНКО

Підпис засвідчую.

Доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

Олена СТЕПОВА